INFLUENŢA FRANCEZĂ ÎN ROMÂNIA ŞI REACŢIA CONTRA EI (1870-1900)

prof. univ. dr. Ion Bulei

Spre sfârşitul secolului XIX influenţa franceză în România ajunsese la apogeul ei. Bucureştiul luase o vizibilă amprentă pariziană. Şi nu doar Bucureştiul. Craiova, Constanţa, Iaşi... călcau pe aceleaşi urme. Cele două axe principale ale Bucureştiului, nord-sud şi est-vest, aminteau *la grande Croisée* a lui Haussmann sau *la grande Croisée* din proiectul de restaurare a Parisului medieval al lui E. Henard. Centrul medieval e şi la Bucureşti întretăiat şi luat în posesie şi introdus în noua reţea stradală. De la est la vest şi de la nord la sud. Cea dintâi axă fusese tăiată de Pake Protopopescu, cea de a doua de N. Filipescu, amândoi primari la sfârşit de secol XIX. Clădirile de pe cele două axe nu erau nici pe departe înalte ca acelea de pe marile bulevarde pariziene, dar tindeau şi ele spre înălţimi. Nici perspectiva nu era ca la Paris, dar era evident europeană. Şi poate că era mai bine aşa. Împăratul Franz Joseph, care vizitează Bucureştiul în 1896 e încântat de Calea Victoriei. „Nefiind dreaptă, ci strâmbă la fiece 20-30 de paşi, prezintă altă perspectivă şi o altă înfăţişare, ceea ce ţine ochiul meu sub farmecul unei alte privelişti, pe când bulevardele (pariziene n.n.) de cum intri în ele, le-ai pătruns toată fisionomia, care neavând nici o variaţie de aspect, devine monotonă şi nu interesează". Aşa îi spunea el reginei Elisabeta, în trăsura care-i ducea la Palatul regal, probabil ca să-i facă plăcere. Imitaţia Parisului s-a făcut şi prin Halele Centrale din Piaţa Bibescu Vodă şi Halele Amzei ridicate în 1872 şi care, prin construcţia lor din zidărie, schelet de fier şi sticlă imitau halele din Paris. Tot în 1872 arhitectul francez Alfred Berthon construeşte Abatorul. Pariziană e şi moda oraşului grădină. Parcul Cişmigiu, chiar dacă e proiectat de austriacul Wilhelm Mayer şi decorat de peisagestul german Fr. Rebhuhn, aduce aminte de Jardin des Plantes de la Paris. Parcul Carol şi mai pronunţat fiind decorat în 1906 de E. Redont, cel care făcuse şi parcul Bibescu din Craiova. Planurile de construcţie ale celor mai renumite palate din Bucureşti sunt făcute fie de arhitecţi francezi, fie de artişti români absolvenţi ai Beaux Arts-ului. Ateneul Român, în 1888, e făcut de arhitectul francez Galleron, Banca Naţională, în 1895, după planurile aceluiaşi Galleron şi ale lui Cassier Bernard, Biblioteca Centrală Universitară, aripa dinspre Hotel Continental, e opera lui Paul Gottereau. Tot el ridică palatul C.E.C, între 1896-1900, impozanta clădire cu splendida sa arcadă susţinută de patru coloane şi cu cupola monumentală. Un alt arhitect francez, Albert Ballu, care construise şi Primăria Parisului, ridică între

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

1890-1895 Palatul de Justiţie (lucrările sunt terminate de Ion Mincu). Louis Blanc înalţă între 1894-1896 Palatul Ministerului Agriculturii, acelaşi arhitect care în 1898 ridică Curtea de Conturi, iar, între 1900-1902 palatul Facultăţii de Medicină. Palatul regal din Bucureşti e refăcut între 1882-1885 tot de un arhitect francez, acelaşi Paul Gottereau, care reface şi Cotrocenii. Şi sunt numeroase hoteluri şi clădiri particulare tot opera francezilor sau a românilor pregătiţi în Franţa. Stilul arhitectonic e desigur francez: Renaştere, neoclasic, eclectic. Până şi statuile: Mihai Viteazul, I.C.Brătianu, Lascar Catargiu, Al. Lahovari, Take Ionescu... sunt opere ale lui C. Belleuse, Er. Dubois, A. Mercier. Marile magazine, moda vitrinelor sunt pe Calea Victoriei ca la Paris. Doar că suntem într-un Mic Paris.

Şi influenţa Franţei nu se oprea pe stradă, la clădirile care căutau înălţimile cerului prăfos bucureştean. Influenţa ei era şi mai preganantă dacă se intra din stradă în interior. Decoraţia şi mobilierul, dacă nu erau de la Viena, erau tot franceze, bibliotecile erau pline de cărţi franţuzeşti, discuţiile cu oaspeţii, mai ales ale doamnelor, aveau, de regulă subiecte de modă sau de literatură franceză sau de amintiri din timpul recentelor vizite la Paris, hainele erau după moda franţuzească, conversaţiile erau şi ele, în bună măsură în limba lui Voltaire... În lumea politică, se gândea şi se vorbea franţuzeşte. 101 miniştrii din cei 141, câţi au fost în Vechea Românie între 1866-1916, îşi făcuseră studiile în Franţa ou en langue francais[1]. Franceza era limba folosită de regele Carol în audienţe, inclusiv în acelea acordate miniştrilor (vorbea franceză şi cu acei politicieni care făcuseră studiile în Austro-Ungaria sau în Germania, cum erau P.P.Carp sau D. Sturdza şi cu care ar fi putut folosi germana (cu T. Maiorescu mai conversa în germană). Şi aşa va fi în tot cursul lungii sale domnii de 48 de ani). La Consiliul de Coroană de la Sinaia din 1914 limba în care s-a vorbit şi în care s-a hotărât soarta ţării în acel moment a fost franceza. Şi oamenii politici români folosesc franceza în corespondenţa dintre ei, cu toate că puteau folosi curent germana, cum fac D.A.Sturdza cu P.P.Carp sau T. Maiorescu cu D.A.Sturdza. Diplomaţii români acreditaţi în afară trimit rapoartele lor în franceză (o vor face până în 1925), pentru că miniştrii cărora li se adresau la Bucureşti voiau să ştie cât mai precis ce au discutat cu diverşi oameni politici din ţările de reşedinţă (şi discuţiile respective se făceau în franceză). Cel puţin aşa justifica folosirea francezei de către diplomaţi Titu Maiorescu în 1913, într-o discuţie în parlament în timpul căreia istoricul N. Iorga ceruse ca rapoartele diplomaţilor să fie în română. Oricine voia să citească un ziar în limba franceză o putea face cumpărând de la chioşcurile de ziare în acei ani de sfârşit de secol XIX: „L'Indépendence roumaine", „Bucarest artistique", „L'Art roumain", „Le Pays", „Le Litterateur", „Le Peuple roumain",

1. Vezi pe larg şi cu alte elemente definitorii Ion Bulei, Ion Mamina, Guverne şi guvernanţi (1866-1916), Silex, Bucureşti, 1996.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

„La lanterne moderne", unde semna Claymoore (Mihai Văcărescu), „Le Bucarest mondain", „La Bourse de Bucarest", ... Sau puteau merge la o librărie franceză (de pildă, în anii ultimi ai secolului XIX, la Libraria G. Ioanid/ A. Spirescu, sau la Socecu, la Bucureşti, la Dimitrie Daniel – la Iaşi, la Ig. Haimann, la Sinaia, sau să citească presa pariziană într-unul din hotelurile în stil francez din centru Capitalei, Hugues, de pildă, unde totul era francez (şi mâncarea, pregătită cel mai adesea de bucătari francezi, aici bucătarul se numea Trompette). La Teatrul Naţional cele mai multe piese se jucau încă în franceză la sfârşit de veac sau făceau parte din repertoriul teatrului francez sau erau jucate de artişti francezi...[2] După calculele lui Constant Mănucă[3], cuvintele franceze în limba română, les emprunts uniquement francaises, ou dans laquels le francais reste la premiere langue de référence, représentent quelque 39% du vocabulaire, avec un fréquence de pres de 20%. C'est-à-dire que, dans la langage courant, un mot sur cinq en moyenne est d'origine francaise (par comparaison, les emprunts allemands en roumain ne représentent suivant la même statistique, que 0,98% du vocabulaire et 0,28% de la fréquence). Modelul francez prinde şi în domeniul asistenţei sociale, aşa cum constatăm în legea de organizare a comunelor urbane din 1894 sau în activitatea teoretică şi practică a lui Constantin Severeanu şi dr. Iacob Felix[4]. Dreptul privat român e codificat în special pe filieră franceză, dreptul administrativ, de asemenea (în prima fază, ulterior fiind preferat modelul anglo-saxon), codul civil este tot cel francez (cu 300 de articole mai puţin decât cel francez şi care preia şi dispoziţii din legiuiri româneşti anterioare)[5]. Influenţa franceză se manifestă dominator şi în administraţia locală[6].

Modelul francez era doar vocaţia elitei sau era şi a maselor (înţelegând prin mase, termen restrâns, ceea ce se înţelegea în secolul XIX, respectiv totalitatea celor care ştiau să scrie şi să citească şi a celor care plăteau un impozit către stat, cu alte cuvinte a celor care mergeau la vot în regimul cenzitar)? Influenţa franceză se manifesta, e limpede, la nivelul elitei. S-ar putea spune că masele se iau totdeauna după elitele lor conducătoare. Şi dacă, în România de atunci, elitele erau franţuzite, aşa erau şi masele. Afirmaţia, chiar dacă are un adevăr în ea, e prea simplistă. Ceea ce se poate constata mai curând este că prin ziarele franţuzeşti, prin cărţile franţuzesti,

2. Vezi în detaliu în Sultana Craia, francophonie et francophilie en Roumanie, Bucureşti, 2006

3. Constant Manucă, alexicologie statistică romanică, Bucarest, 1978

4. Ligia Livadă-Cadeschi, Filantropie şi asistenţă socială. Influenţe franceze în spaţiul social românesc, în Modelul francez şi experienţele modernizării. România, secolele XIX-XX, avant-propos et coordination de l'edition, Florin Ţurcanu, ICR, Bucureşti, 2006, p. 58 si urm.

5. Radu Carp, Influenţa Codului civil francez: sistemul de drept românesc în context comparat, în Ibidem, p. 208 si urm.

6. Andrei Florin Sora, L'institution préfectorale roumaine (XIXe siècle-1916): un modèle francais?, în Ibidem, p. 220 et suivant

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

prin spectacolele de teatru cele mai diverse, în limba franceză, prin folosirea curentă a acestei limbi în ceea ce însemna viaţă social-politică şi culturală modernă şi mai ales prin învăţarea ei în şcoală, influenţa franceză depăşea cadrul restrâns al celor din „lumea bună". În Vechea Românie franceza era obligatorie în toţi anii de liceu -7-8 ani, fapt reconfirmat la sfârşitul secolului XIX de Legea învăţământului secundar a lui Spiru Haret din 1898). Deci franceza era cunoscută mai mult sau mai puţin de toţi cei care urmau cursul liceului, nu numai de elită, în sensul restrâns al termenului. Într-un fel, spre sfârşitul secolului XIX, influenţa franceză trece de la aristocraţie la burghezie. Cea dintâi, aşa cum treptat predă întâietatea economică o predă şi pe aceea culturală şi politică. De fapt, procesul e din ambele direcţii. Evident că pentru stratul superior al societăţii franceza se putea învăţa şi acasă sau la studii în Franţa. În 1898, tânărul învăţat român, Pompiliu Eliade publica teza sa de doctorat consacrată originilor influenţei franceze asupra spiritului public în România[7]. Eliade credea că acel moment, când îşi scria el cartea, „c'est le moment où l'on n'est ni trop près ni trop loin du sujet de son étude; où l'on entend pour ainsi dire encore le bruit des armes sans voir les combattants. La génération qui nous précède ne pouvait guère distinguer les traits caractéristiques de l'esprit roumain ni juger impartialement de l'influence francais; la génération qui nous suivra sera en présence de l'esprit roumain tout formé et ne pourra plus peindre sur le vif une un influence qui aura cessé de se faire pleinement sentir"[8]. Judecând în acel moment, la sfârsitul secolului XIX, învăţatului român i se părea că influenţa franceză în România a fost şi mai era covârşitoare. Practic, după Eliade, până la manifestarea ei poporul român nici nu avusese viaţă istorică sau viaţă intelectuală. Un alt intelectual de vederi liberale, Eugen Lovinescu, referindu-se la secolul XIX, nu gândea diferit, ceea ce îi permitea filosofului C. Radulescu – Motru să privească cu multă ironie la o atare exagerare a factorului extern: "Iata dar cum s-a nascut acest prunc...care vrea sa fie odata civilizatia romana! Copil din flori in toata puterea cuvantului. Tatăl său adoptiv, entuziastul Ion.C. Brătianu, l-a găsit pe malurile Senei. L-a crescut cât a trăit, apărându-l de primejdiile reacţiunii şi apoi l-a încredinţat Partidului Liberal, care l-a înfiitat pentru veşnicie". Şi Motru continuă: "La formarea civilizaţiei, după d. Lovinescu, fondul sufletesc al poporului român nu contribuie cu nimic... Ştim despre el că se formează după bătaia vântului. Cât bate vântul de la răsărit este rău şi tulbure în civilizaţia română. Cât bate vântul de la apus este bine. Această fatalitate de hotare i-a fărâmiţat poporului român cu desăvârşire orice veleitate de autodeterminare. El este o fiinţa pur pasivă şi imitatoare"[9].

7. De l'influence francaise sur l'esprit public en Roumanie: Les Origines, Ernest Leroix Editeur, 1898
8. Ibidem, p.8
9. Apud Ion Bulei, *Sistemul politic al României moderne. Partidul Conservator*, Bucureşti, 1987, p. 474-475

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Apreciind la un alt timp istoric decât acela în care a scris Pompiliu Eliade, noi constatăm că în ultimele decenii ale secolului XIX, influenţa franceză trăieşte ultima ei perioadă de intensă manifestare. Dar constatăm şi faptul că această influenţă începuse să devină obiect de polemică. Efectele nu erau considerate doar pozitive, cum observăm la Pompiliu Eliade sau la Eugen Lovinescu. Pentru alţi intelectuali, această influenţă, confundată cu influenţa Occidentului, în ansamblu, fusese profund dăunătoare. Pentru că adusese imitaţia în cultură, distrugând creaţia proprie şi, prin schimbarea modului de viaţă, respectiv prin modernizare, adusese o creştere masivă a exploatării celor mai mulţi. Primul aspect e pus în evidenţă, cu inteligenţă şi efect, de curentul Junimii, prin dezvoltarea teoriei formelor fără fond şi a aşezării spiritului critic la baza culturii. Occidentalii vedeau România prin prisma prejudecăţilor. Românii contemporani o vedeau ca schimbată doar la suprafaţă, o formă fără fond. Aşa a surprins-o acest întreg curent de gândire, care a fost junimismul, conturat în jurul revistei Convorbiri Literare, un curent ce cunoştea la sfrâşit de veac un sfârşit de glorie. Cel de al doilea aspect preocupă pe cei mai mulţi intelectuali, pe marele poet Eminescu în primul rând[10]. Pe o creştere a sentimentului naţional, specifică Europei în preajma primului război mondial, verbul ardent al istoricului N. Iorga antrenează în 1906 sute de studenţi pe străzile Bucureştiului în apărarea limbii române, contre la cohorte des francisés déracinés, retranchés au sein des classes dirigeantes du pays. De observat totuşi că în spaţiul românesc rezistenţa contra modernizării n-a luat

10. "I-aţi dat poporului formele goale ale unei civilizaţii străine, fără umbră din cuprinsul şi bucuriile ei", scria Eminescu, acuzând "pătura suprapusă", cum numeşte el elita, că a produs un dezechilibru foarte primejdios, în societatea română, cu acest import necontrolat de forme Eminescu observase chiar existenţa a două păturI distincte în societatea românească: o pătură de jos şi o pătură de sus, aceasta din urmă aflată prea mult sub influenţa civilizaţiei apusene/franceze şi care nu găsise încă cea mai potrivită cale de a integra această influenţă în cultura naţională. (H.R.Patapievici, *Politice*, Bucureşti, 1996, p.87). Aşa credea şi N. Iorga care va lua în curând o atitudine violentă contra înstrăinării. Literatura acestei epoci exprimă mai convingător decât orice altceva starea sufletească de tranziţie a momentului: nostalgia unor vremuri mai liniştite, a unor situaţii mai limpezi, inadaptarea, descătuşarea de patimi, arivismul ş.a. Îndeosebi burghezia ce se forma se bucura de atenţia deloc binevoitoare a creatorilor literari ai vremii. Era o clasă falsă, nelalocul ei în societatea românească. Ceea ce Alecsandri schiţează, Caragiale biciuieşte violent. O lume întreagă de Farfurizi, Tipăteşti, Caţavenci, Bibici Miţe ploieştene ş.a. arată cum nu se poate mai grăitor caricatura noului sociologic căruia Caragiale nu-i opune vechiul, ci îl prezintă aşa cum îl vede, deformat şi depoetizat, strâmb şi dizarmonic. Noţiunile de "popor suveran", "egalitate", "vot universal", "suveranitate" ş.a. prin deformarea lor de către politicianism – şi acest rod tot al liberalismului aplicat în viaţa publică – ajunge a fi în opera corozivului satiric o farsă de proporţii.. Cu alte mijloace şi fără "obiectivitatea" lui Caragiale este zugrăvit noul tip sociologic, cel burghez, de Duiliu Zamfirescu, Emil Gârleanu, Mihail Sadoveanu, I.Al. Brătescu-Voineşti ş.a. în opera cărora tipului nou, burghez, creaţie a influenţei franceze, şi este opus cel de "boier", un inadaptat la materialismul vieţii moderne, care priveşte cu dispreţ, dar demn pe parvenitul burghez. Reacţia era mai curând împotriva chipului în care era înfăţişat noul decât împotriva noului ca atare.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

forma ostilității, a împotrivirii fățișe. Românii nu au un Aksakov, un Somiakov, care să opună individualismului occidental un colectivism cum este acela rus, de *mir*. Nu au avut un antioccidental ca Dostoievski, pentru care Rusia nu trebuia să se europenizeze, pentru ca ea avea locul ei între Asia și Europa. Nu au avut un Danielevski, care în cartea sa din 1869, *Rusia și Europa*, substituia Rusia Europei, sau un reacționar în politică așa cum a fost Pobedonosev. Românii nu au avut în literatură un Andrei Belâi, care, într-un poem al său, *Petersburg*, din 1908, vărsa sângele tătăresc asupra Occidentului. Andrei Blok chema sciții împotriva Europei, iar V. Briusov, în 1905, invoca „ferocele hun"[11] . Tradiționalismul românilor nu ia forme ideologice active, în politică nu sunt antimodernişti decât sentimental.

Pentru diplomații străini la București scăderea influenței franceze era pusă pe seama creșterii influenței germane. În spațiul Transilvaniei, al Bucovinei, Banatului influența germano-austriacă era aproape tot atât de puternică pe cât era cea franceză în Vechea Românie (Valahia și Moldova). Ca un element de comparație, în primul spațiu germana era obligatorie în liceu, iar franceza facultativă, exact invers de cum era în Regat. De aici nu se poate trage concluzia simplistă că era o elită germanofilă în Transilvania, Bucovina, Banat și una francofilă în restul spațiului românesc. În realitate cele două influențe se intersectau și un studiu al culturii transilvănene la sfârșitul secolului 19 constată „cu surprindere" cât de profundă era influența franceză în acest spațiu unde principala limbă de cultură era germana. Cu atât mai mult cu cât această influență se sprijinea pe numeroasele traduceri din literatura franceză, pe conștiința solidarității latine și pe modelul de dezvoltare al culturii din Regat, care dă tonul general al culturii române[12]. În altă ordine de idei, pe măsura creșterii Germaniei în forța sa de expansiune, influența sa, nu doar în Ardeal sau Bucovina, nu încetează să sporească. Contextul era configurat de un procent de circa 40-45% din comerțul României cu imperiile german și austro-ungar și de situația în care România era și legată politic de țările germane din 1883. E drept că în vizită la Paris, în 1900, în calitatea sa de ministru de Externe, Al. Marghiloman spunea că între România și Franța trebuie stabilite cât mai urgent și contactele politice, „căci noi n-avem niciun interes a pune toate ouăle noastre în același coș"[13]. E drept, de asemenea, că după încheierea alianței franco-ruse în 1891-1892, la București începe să se reconsidere situația României (nu întâmplător, toate concursurile de ocupare a posturilor diplomatice aveau între subiecte alianța franco-rusă și efectele sale). Influența germană e tot mai puternică și în Vechiul Regat, în domenii ca acelea ale istoriei, filosofiei, geografiei, specialiștii formați în Germania începând să fie mai

11. D. Tschizewski, Storia dello spirito russo, Firenze, 1965, p.251 și urm.
12. Andrei Radu, Cultura franceză la românii din Transilvania până la Unire, Cluj, 1982, p. 77-82
13. Arhivele Naționale Centrale, microfilme Franța, rola 58, c. 47

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

numeroşi decât cei formaţi în Franţa. Altfel, universitarii sunt în continuare cei mai numeroşi proveniţi din şcoala franceză (5 la 1 în 1892, la fel ca în 1864, dar doar 2 la 1 în 1914!)[14]. În 1914 mai erau 330 de studenţi români la Paris, proporţional a doua naţie după ruşi. Îmbucurător era că la Universitatea din Bucureşti în acel an erau 3147 studenţi. Nu creşterea influenţei germane explică reacţia la adresa influenţei franceze. Ea a favorizat unele atitudini de împotrivire la modelul francez, dar reacţia la acest model poate fi explicată în principal prin creşterea ponderii factorului local, aflat într-o tot mai pronunţată nevoie de legitimare.

Reacţia contra influenţelor străine nu apare în societatea românească a ultimelor decenii ale secolului XIX la nivelul masei, ci al elitei intelectuale. Ea are valoare culturală. Tendinţei integratoare i se opune cea specificatoare. Cea din urmă însoţise modernizarea din momentul începutului. Pentru că nu s-a preluat orice din modelele străine, francez în special, şi s-a preluat cu o măsură, care, în cazul când a fost depăşită, a intervenit puterea de corecţie a realităţii existente. Însăşi tendinţa de integrare reprezintă un element esenţial al specificării. Odată momentul începutului trecut, tendinţa integratoare şi cea specificatoare devin divergente. Aşa se explică existenţa unor curente precum la noi "formele fără fond" ale lui Maiorescu, sau mai apoi semănătorismul, poporanismul, gândirismul, evoluţionismul organic şi paseist al lui N. Iorga ş.a. Prezenţa lor dă valoare culturii şi ideologiei româneşti. Căci, neîndoios, o mare parte a culturii române se revendică din acest spirit de reacţie. În fapt, cea mai bună parte a culturii române, e vorba de cultura clasică.

Impresia că societatea românească în secolul XIX se dezvoltă cu faţa îndreptată spre Paris e evidentă în ambele ipostaze, atât în aceea de receptare pe toate căile a influenţei civilizaţiei franceze, cât şi în aceea de afirmare a propriei identităţi şi de contestare a exceselor influenţelor străine. Tot procesul s-a desfăşurat după o schemă verificată şi în alte părţi: influenţa franceză a avut un rol esenţial la începuturile modernizării societăţii (imitaţia este o sugestie primită la momentul oportun), graţie acestei influenţe s-a produs ridicarea societăţii respective şi, ulterior, în nevoia sa de identificare proprie, s-a reacţionat împotriva ei. Adevărul e că influenţa străină nu distruge specificul. Îl provoacă şi îl face să reacţioneze. Această reacţie e esenţială. Atunci devin interesante culturile receptoare de modele. Aşa s-a întâmplat şi cu civilizaţia şi cultura românilor. De aceea şi este foarte incitant pentru cercetător studierea sfârşitului de secol XIX.

„Constatând că în Bucureşti sunt bulevarde, grădini, mari clădiri, francezul vede aici un Paris mai mic. Şi cu toate acestea, impresia e dedusă dintr-un raţionament fals"[15]. O spunea inteligentul cărturar care a fost G. Călinescu. Din faptul că

14. Vezi Lucian Boia, *Modelul francez şi experienţele modernizării. România, secolele XIX-XX.*, p 9

15. G. Călinescu, *Istoria literaturii române. De la origini până în prezent*, ed. II-a revăzută şi adăugită,

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

inspirațiile stilului arhitectonic sunt foarte multe venite de la Paris nu înseamnă că românii au uitat stilul brâncovenesc în construirea orașelor lor. După cum, din faptul că intelectualul român știa o limbă străină și simțea plăcerea să dea lămuriri în această limbă unor călători de alta nație nu se putea evident trage concluzia că românii nu-și iubeau limba. Până la urmă, ca să preluăm din nou pe G. Călinescu, „cenușiul pluvios al Parisului, barocul rafinat, îngrămădirea tipică a mii de burlane desupra mansardelor n-au nimic de-a face cu candoarea văroasă a Bucureștilor, oraș de praf din Bărăgan, cu salcâmi albi și bisericuțe albe"[16]. În arhitectura orașului domina eclectismul de origine franceză, dar și un amestec de Jugendstil, art nouveau și elemente bisericești, tot atâtea caracteristici ale unui stil românesc. Atmosfera din București sau din alt oraș din România sfârșitului de veac XIX și început de XX era alta decât într-un oraș german sau francez. O atmosferă de contraste, dintre care unele uluitoare, un oraș unde dna Heathcote[17] găsea caviar din ambudență și ieftin, dar nu găsea apă să se spele sau vedea printre clădirile moderne cum umblau tramvaie cu cai sau căruțe de fân, trăsuri, foarte multe trăsuri cu cai, un fel de budoare publice, vedea țigani așezați pe trotoare sau pe malul râului Dâmbovița, un fel de „șanț puturos", constata un amestec de multe limbi, costume dintre cele mai diverse, cu prea multe culori, băieți dezbrăcați pe jumătate anunțând spre vânzare ziare franțuzești sau nemțești, un oraș cu deosebire păcătos, unde fiecare gest parea încărcat de chemări păgâne, un oraș în care un turist ca Șehabeddin Bey întâlnea germani și unguri prin industrii, greci în afaceri, aromâni conducând restaurante și hanuri, bulgari pe câmpuri, evrei în finanțe și pe români la restaurant, la teatru sau prin birouri guvernamentale, dar și atunci doar între 11 și 13 sau între cinci și șapte după amiaza. Lui John Reed, de la Metropolitan Magazine, care vine prin România la începutul secolului XX, capitala îi apare ca un amalgam de cafenele, chioșcuri, pictori futuriști, pișoare, o academie care face dicționare, prostituate, ziare deocheate, ofițeri cu uniforme în culori pastel, femei prea rujate, prea date cu ojă, un loc unde se făcea multă politică dar privită ca o afacere personală... Părea că Reed plecase după o prejudecată a ceea ce însemna Orientul pentru un occidental și chiar dăduse peste ea[18]. În fapt, la români, ca la atâtea alte popoare, modelul occidental al modernizării nu s-a preluat pur si simplu, fără ca factorul local să fii contribuit. Etapele clasice ale evoluției moderne au fost comprimate sau chiar anulate. În Apus modernizarea a cunoscut o desfășurare relativ lungă, ceea ce a îngăduit sedimentări și maturizări timp de mai multe generații. La români, ca și la alții din această zonă a Europei

Minerva, București, 1982, p. 972

16. Ibidem, p.973

17. Dudley Heathcote, *My Wanderings in the Balkans*, London, f.a.

18. Kurt W. Tretow, *John Reed în România*, 1915, Iași, 1999, p. 17-21

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

sau din altele, viteza trecerii de la o etapă la alta n-a lăsat timp pentru sedimentări asemănătoare. Aceasta a şi determinat în bună măsură receptarea modernităţii ca o succesiune de «forme fără fond». Cercetări istorice şi sociologice mai noi încearcă să dea şi o altă imagine a dezvoltării civilizaţiei care presupun aculturaţia, deci nu un transfer pur şi simplu de la civilizat la "barbar", la "înapoiat", la "necivilizat", de la model la imitator, fără ca acesta din urmă să nu aibă nici o contribuţie (studiile lui René Wellek, Robert Clements, Gerhard Kaiser sau Ulrich Weisstein, Lucien Febvre, Marc Bloch, Braudel, Tudor Vianu, Al. Dima, Ad. Marino...). Hegemonia excesivă a modelului clasic a fost depaşită, elementul receptor a început a fi mai bine studiat şi pus în valoare şi conceptul intensei comunicări între culturi a dobândit o circulaţie care nu încetează să crească[19].

În ultimele decenii ale secolului XIX se desăvârşea procesul imitaţiei de forme occidentale, recte franceze, şi începea să se manifeste mult mai pregnant spiritul critic, reactiv. Ca la procesul Hallier de la Bucureşti din martie 1900. Hallier, inginerul francez care încheiase un contract cu statul român pentru construirea portului Constanţa, tocmai dăduse faliment şi băncile franceze care participaseră la împrumutul realizat de statul român în 1899 de un grup de bănci germane şi franceze condiţionaseră participarea cu rezolvarea amiabilă a „afacerii Hallier" pe calea arbitrajului, adică nu a tribunalelor româneşti, ci a unuia internaţional. Procesul e o confruntare între 8 avocaţi români şi francezi cunoscuţi, toţi, francezi şi români deopotrivă, formaţi de şcoala franceză, între care Raymond Poincaré, viitorul preşedinte al Franţei. Nemulţumit de necontenitele vociferări din sala tribunalului, Poincaré exclamă: „Nous sommes aux portes de l'Orient, ou tout est pris à la légère" (vorbe repetate în urmă până la saţietate şi de cine trebuie şi de cine nu trebuie). Gh. Panu, avocatul statului român, protestează, considerând vorbele o jignire. Poincaré caută o explicaţie. La care Panu intervine. „iau act cu plăcere de retractările şi scuzele dlui Poincaré". „Un francez nu cere niciodată scuze", ripostează cu infatuare Poincaré. „Faschoda", „Faschoda"[20], se aude din mulţime, amintind tuturor de incidentul Marchand-Kitchener. Într-un fel, apostrofarea profesorului de către cei care până atunci învăţaseră de la el.

19. Al. Duţu, *Interculturalité et modernisation culturelle dans le sud-est européen*, dans „Revue roumaine d'histoire", 1981, p. 689-693

20. Ion Bulei, *Lumea românească la 1900*, ed II-a, Bucureşti, p. 172

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

inspirațiile stilului arhitectonic sunt foarte multe venite de la Paris nu înseamnă că românii au uitat stilul brâncovenesc în construirea orașelor lor. După cum, din faptul că intelectualul român știa o limbă străină și simțea plăcerea să dea lămuriri în această limbă unor călători de alta nație nu se putea evident trage concluzia că românii nu-și iubeau limba. Până la urmă, ca să preluăm din nou pe G. Călinescu, „cenușiul pluvios al Parisului, barocul rafinat, îngrămădirea tipică a mii de burlane desupra mansardelor n-au nimic de-a face cu candoarea văroasă a Bucureștilor, oraș de praf din Bărăgan, cu salcâmi albi și bisericuțe albe"[16]. În arhitectura orașului domina eclectismul de origine franceză, dar și un amestec de Jugendstil, art nouveau și elemente bisericești, tot atâtea caracteristici ale unui stil românesc. Atmosfera din București sau din alt oraș din România sfârșitului de veac XIX și început de XX era alta decât într-un oraș german sau francez. O atmosferă de contraste, dintre care unele uluitoare, un oraș unde dna Heathcote[17] găsea caviar din ambudență și ieftin, dar nu găsea apă să se spele sau vedea printre clădirile moderne cum umblau tramvaie cu cai sau căruțe de fân, trăsuri, foarte multe trăsuri cu cai, un fel de budoare publice, vedea țigani așezați pe trotoare sau pe malul râului Dâmbovița, un fel de „șanț puturos", constata un amestec de multe limbi, costume dintre cele mai diverse, cu prea multe culori, băieți dezbrăcați pe jumătate anunțând spre vânzare ziare franțuzești sau nemțești, un oraș cu deosebire păcătos, unde fiecare gest parea încărcat de chemări păgâne, un oraș în care un turist ca Șehabeddin Bey întâlnea germani și unguri prin industrii, greci în afaceri, aromâni conducând restaurante și hanuri, bulgari pe câmpuri, evrei în finanțe și pe români la restaurant, la teatru sau prin birouri guvernamentale, dar și atunci doar între 11 și 13 sau între cinci și șapte după amiaza. Lui John Reed, de la Metropolitan Magazine, care vine prin România la începutul secolului XX, capitala îi apare ca un amalgam de cafenele, chioșcuri, pictori futuriști, pișoare, o academie care face dicționare, prostituate, ziare deocheate, ofițeri cu uniforme în culori pastel, femei prea rujate, prea date cu ojă, un loc unde se făcea multă politică dar privită ca o afacere personală... Părea că Reed plecase după o prejudecată a ceea ce însemna Orientul pentru un occidental și chiar dăduse peste ea[18]. În fapt, la români, ca la atâtea alte popoare, modelul occidental al modernizării nu s-a preluat pur si simplu, fără ca factorul local să fii contribuit. Etapele clasice ale evoluției moderne au fost comprimate sau chiar anulate. În Apus modernizarea a cunoscut o desfășurare relativ lungă, ceea ce a îngăduit sedimentări și maturizări timp de mai multe generații. La români, ca și la alții din această zonă a Europei

Minerva, București, 1982, p. 972

16. Ibidem, p.973

17. Dudley Heathcote, *My Wanderings in the Balkans*, London, f.a.

18. Kurt W. Tretow, *John Reed în România*, 1915, Iași, 1999, p. 17-21

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

sau din altele, viteza trecerii de la o etapă la alta n-a lăsat timp pentru sedimentări asemănătoare. Aceasta a şi determinat în bună măsură receptarea modernităţii ca o succesiune de «forme fără fond». Cercetări istorice şi sociologice mai noi încearcă să dea şi o altă imagine a dezvoltării civilizaţiei care presupun aculturaţia, deci nu un transfer pur şi simplu de la civilizat la "barbar", la "înapoiat", la "necivilizat", de la model la imitator, fără ca acesta din urmă să nu aibă nici o contribuţie (studiile lui René Wellek, Robert Clements, Gerhard Kaiser sau Ulrich Weisstein, Lucien Febvre, Marc Bloch, Braudel, Tudor Vianu, Al. Dima, Ad. Marino...). Hegemonia excesivă a modelului clasic a fost depaşită, elementul receptor a început a fi mai bine studiat şi pus în valoare şi conceptul intensei comunicări între culturi a dobândit o circulaţie care nu încetează să crească[19].

În ultimele decenii ale secolului XIX se desăvârşea procesul imitaţiei de forme occidentale, recte franceze, şi începea să se manifeste mult mai pregnant spiritul critic, reactiv. Ca la procesul Hallier de la Bucureşti din martie 1900. Hallier, inginerul francez care încheiase un contract cu statul român pentru construirea portului Constanţa, tocmai dăduse faliment şi băncile franceze care participaseră la împrumutul realizat de statul român în 1899 de un grup de bănci germane şi franceze condiţionaseră participarea cu rezolvarea amiabilă a „afacerii Hallier" pe calea arbitrajului, adică nu a tribunalelor româneşti, ci a unuia internaţional. Procesul e o confruntare între 8 avocaţi români şi francezi cunoscuţi, toţi, francezi şi români deopotrivă, formaţi de şcoala franceză, între care Raymond Poincaré, viitorul preşedinte al Franţei. Nemulţumit de necontenitele vociferări din sala tribunalului, Poincaré exclamă: „Nous sommes aux portes de l'Orient, ou tout est pris à la légère" (vorbe repetate în urmă până la saţietate şi de cine trebuie şi de cine nu trebuie). Gh. Panu, avocatul statului român, protestează, considerând vorbele o jignire. Poincaré caută o explicaţie. La care Panu intervine. „iau act cu plăcere de retractările şi scuzele dlui Poincaré". „Un francez nu cere niciodată scuze", ripostează cu infatuare Poincaré. „Faschoda", „Faschoda"[20], se aude din mulţime, amintind tuturor de incidentul Marchand-Kitchener. Într-un fel, apostrofarea profesorului de către cei care până atunci învăţaseră de la el.

19. Al. Duţu, *Interculturalité et modernisation culturelle dans le sud-est européen*, dans „Revue roumaine d'histoire", 1981, p. 689-693

20. Ion Bulei, *Lumea românească la 1900*, ed II-a, Bucureşti, p. 172

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro